

Verkenning verbinding onderwijs en JGZ/SMW

(jeugdgezondheidszorg en schoolmaatschappelijk werk)

Een goede verbinding tussen ouders, scholen, de jeugdgezondheidszorg (JGZ) en het schoolmaatschappelijk werk (SMW) is nodig om met elkaar vroegtijdig signalen bij kinderen en jongeren aan te pakken die kunnen duiden op onderliggende ondersteuningsbehoeften of hulpvragen. Als de ondersteuning op school, thuis en in de wijk wordt afgestemd, kunnen kinderen en jongeren en hun gezinnen sneller en beter geholpen worden.

Uit deze verkenning naar de verbinding tussen onderwijs en JGZ/ SMW blijkt dat er nog veel ruimte is voor verbetering. Dat samenwerken moet en dat men elkaar kan versterken in de ondersteuning en hulp aan ouders en kinderen, daar lijkt men niet aan te twifelen. Er is nog echter onduidelijkheid over taken en mogelijkheden. Ook is men verdeeld wat betreft de tevredenheid over de verbinding van scholen met de JGZ en het SMW. Nabijheid en beschikbaarheid maken de samenwerking krachtig, zo blijkt. Gezamenlijke professionalisering werkt stimulerend. Gemeenten lijken hierbij een positiever beeld van de praktijk te hebben dan de partners zelf. Dit vraagt om een betere verbinding tussen praktijk en beleid. We zien ook dat er niet één model is dat het beste werkt. De variatie in vormen van samenwerking is groot. Het gaat dan ook niet om de vorm, maar om de kwaliteit van de samenwerking.

Deze verkenning biedt een inkijkje in de manier waarop de verbinding tussen onderwijs, JGZ, SMW en gemeente georganiseerd is en in de ingrediënten die de samenwerking succesvol kunnen maken. Wij hopen dat gemeenten, organisaties voor jeugdgezondheidszorg en schoolmaatschappelijk werk, samenwerkingsverbanden en scholen hierin aanknopingspunten vinden om de samenwerking te versterken. Door regionaal en lokaal beter de verbinding te kunnen maken is het advies om met de betrokken partijen gezamenlijk nader te onderzoeken welke werkzame elementen er in de eigen situatie echt toe doen. Zodat de samenwerking voor de jeugd zo sterk mogelijk wordt.

“Het SMW is goed ingebed in de school, daarin is er niet veel veranderd. Om de school heen wel. De wijkcoach geeft indicaties af, de SMW-er mag dat niet. De wijkcoach gaat dus alles over doen. We hebben vaak ook geen zicht meer op het vervolg, ook omdat de wijkcoach maar af en toe aansluit bij het ZAT.”

Resultaten per thema

Het betreft een verkenning met beperkte respondenten; het is een momentopname in een veld dat nog sterk in ontwikkeling is. Deze resultaten zijn geen harde conclusies maar geven een indicatie van hoe de samenwerking georganiseerd is en hoe tevreden men is.

Organisatie van de samenwerking (in wijkteam of multidisciplinair overleg op school)

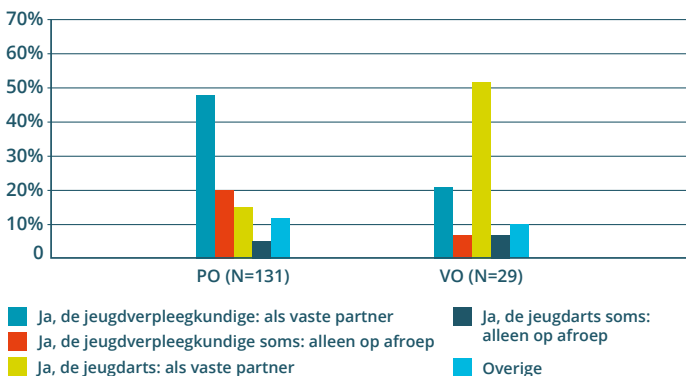
Het zal niet verrassen, maar de belangrijkste conclusie is dat de samenwerking tussen scholen en JGZ en SMW zeer diverse vormen aanneemt. Wijkteams aan gemeentekant en multidisciplinaire overleggen op scholen, zijn daarin de belangrijkste ingrediënten. Vrijwel alle scholen zeggen een vaste contactpersoon te hebben bij het wijkteam of het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG). De JGZ maakt soms wel, en soms geen deel uit van het wijkteam. Dat kan een keuze zijn van de gemeente of van de JGZ zelf. Ook kan dat een (sociaal) team dat iedereen bedient van 0-99 zijn, of een specifiek jeugdteam. Het Primair Onderwijs (PO) heeft vooral contact met de jeugdverpleegkundige, het Voortgezet Onderwijs (VO) vooral met de jeugdarts. De frequentie van het contact ligt op het VO hoger dan op het PO. De JGZ benoemt zelf dat vooral het extra adolescentencontactmoment de samenwerking met het VO heeft versterkt. Op de meeste scholen neemt de JGZ als vaste partner, of op afroep, deel aan het multidisciplinaire overleg op de school. Ook dit is in het PO meestal de jeugdverpleegkundige en in het VO meestal de jeugdarts.

“We hebben wel een contactpersoon bij het wijkteam, maar we zouden graag de jeugdhulp meer in de school aanwezig willen hebben om laagdrempelig en preventief hulp te bieden aan ouders en leerlingen en ondersteuning voor leerkrachten”.

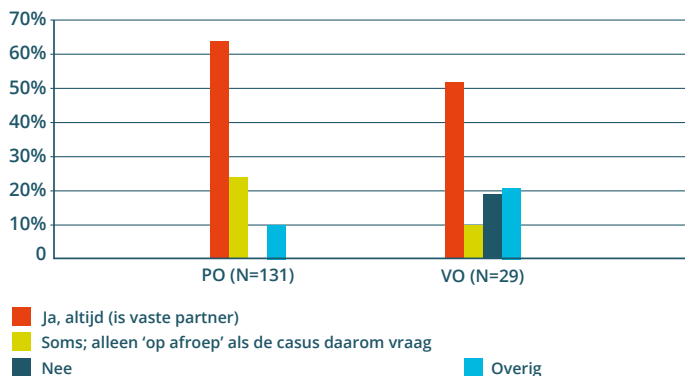
School

In de verbinding met het SMW is er voor scholen vaak meer veranderd. De SMW-er is vaak niet of veel minder uren aanwezig op de school. Soms heeft het wijkteam (een deel van) de taak van het SMW overgenomen en is het SMW opgegaan in het wijkteam, soms bestaat het SMW naast het wijkteam en soms is het SMW de linking pin met het wijkteam. Grote verandering is dat scholen voorheen meer invloed hadden op wat het SMW op school doet. En als het SMW onderdeel is geworden van het wijkteam kunnen zij alleen nog aan het werk als de ouders een hulpvraag hebben. Als de school zich zorgen maakt, maar ouders delen die zorg niet, kan de SMW-er nu niet veel meer doen. Bij iets meer dan de helft van de scholen neemt de SMW-er altijd of ‘op afroep’ deel aan het multidisciplinair overleg op de school. (Noot: niet alle scholen beschikken over SMW.)

Deelname JGZ aan multidisciplinaire overleggen

Deelname SMW aan multidisciplinaire overleggen

Preventie

Veel van de geïnterviewde scholen gaven aan dat preventie op de achtergrond is gekomen. Er is vaker sprake van preventie (en laagdrempelige ondersteuning) wanneer de JGZ en het SMW direct aan de school verbonden zijn. Vanuit het wijkteam (de gemeente) wordt onvoldoende geïnvesteerd in preventie aldus scholen. Ook geven SMW-ers die voorheen op de school werkten en nu in een wijkteam, aan dat er minder nadruk ligt op preventie; zij worden pas in gezet op het moment dat er problemen zijn. In sommige gemeenten komt preventie weer terug op de agenda.

Nabijheid

De mate van nabijheid bepaalt in sterke mate of men tevreden is over de samenwerking tussen preventieve ondersteuning, jeugdhulp en het onderwijs. Wanneer de contactpersoon van het wijkteam, de JGZ-er of SMW-er regelmatig in de school aanwezig is, zijn de lijnen met ouders en schoolteam korter. Daarmee kunnen signalen sneller gedeeld worden. En er kan sneller en preventiever ondersteuning en hulp geboden worden aan ouders/jongeren en ondersteuning aan leerkrachten. Dit is echter nog lang niet overal praktijk. Waar het SMW vroeger bijna altijd op scholen aanwezig was, is dat nu minder vaak het geval. Voor de JGZ lijkt hierin minder veranderd te zijn. Zij komen meestal met een vaste regelmaat op de scholen voor periodieke onderzoeken en multidisciplinair overleg.

De scholen zijn blij als er een duidelijke route naar jeugdhulp is, via de JGZ of vast contactpersoon van het wijkteam. Als JGZ of SMW geen deel uitmaken van het wijkteam brengt dat meteen meerdere gescheiden lijnen met zich mee.

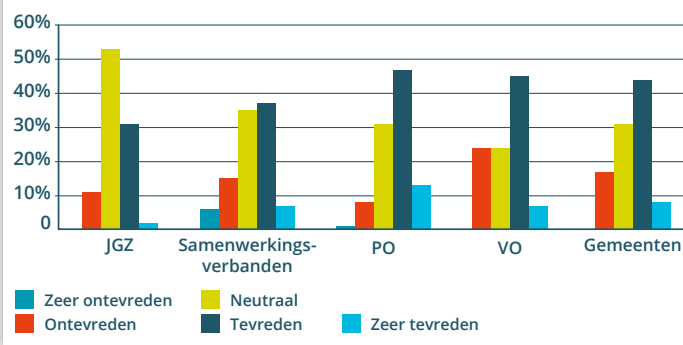
“Verbinding tussen het ZAT en het wijkteam is voor het VO lastig. Wijkteams zijn heel lokaal opgezet en het VO werkt regiobreed. Daar ontstaat een beetje een mismatch”.

JGZ

Tevredenheid over de samenwerking

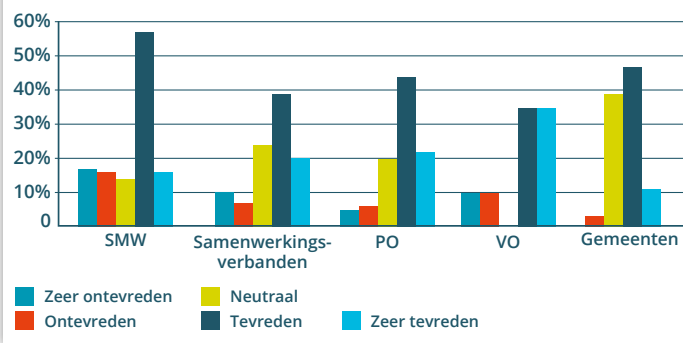
Een kleine meerderheid (60%) van de scholen is (zeer) tevreden over de verbinding met de JGZ. Van de JGZ-ers is eenderde tevreden over de samenwerking met scholen en ruim de helft neutraal. Gemiddeld vinden 20 tot 30% van de scholen, JGZ-ers, samenwerkingsverbanden en gemeenten dat de verbinding tussen JGZ en onderwijs sterker is dan voorheen en ook zo'n 20 tot 30% vindt deze juist zwakker.

Tevredenheid verbinding onderwijs-JGZ

De tevredenheid over de verbinding tussen scholen en SMW varieert veel meer. Tweederde van de PO-scholen en driekwart van de VO-scholen is (zeer) tevreden over de samenwerking met het SMW, maar toch is 10% van het VO zeer ontevreden. Een meerderheid (70%) van het SMW zelf is (zeer) tevreden, maar 30% is (zeer) ontevreden. Rond de 40% van de gemeenten en de samenwerkingsverbanden vindt de verbinding tussen scholen en SMW sterker dan voor de stelselwijzigingen en evenveel van hen kan hier niets over zeggen.

Tevredenheid verbinding onderwijs-SMW

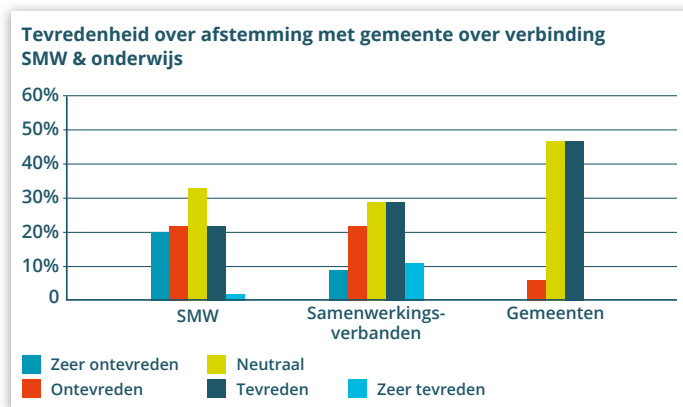
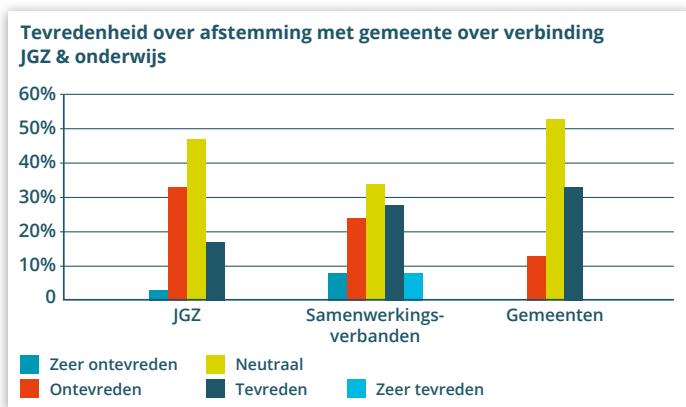

Van de PO- en VO-scholen vindt ongeveer de helft dat de samenwerking met de JGZ en met het SMW (nog) niet veel veranderd is sinds de nieuwe Jeugdwet. Van de overige scholen vindt een meerderheid dat die samenwerking makkelijker / beter is geworden.

Wat betreft de afstemming met gemeenten over de verbinding van JGZ en onderwijs is de gemeente het meest en de JGZ het minst tevreden. Samenwerkingsverbanden zijn daarover bijna net zo vaak (zeer) tevreden als (zeer) ontevreden. Wat betreft de afstemming met gemeenten over de verbinding van SMW en onderwijs zijn gemeenten nog meer tevreden en is het SMW meer (zeer) ontevreden dan tevreden. Ook hier nemen de samenwerkingsverbanden een tussenpositie in; zij zijn iets vaker (zeer) tevreden dan (zeer) ontevreden.

“De MDO’s in het voortgezet onderwijs zijn flexibel ingericht. JGZ en SMW nemen ‘op afroep’ deel. Dat geeft regelmatig beschikbaarheidsproblemen, door agenda’s en caseload. Dat leidt snel tot veel ‘bilateraaltjes’ en dan wordt de gezamenlijke blik gemist.”

Gemeente

“Het Ouder- en Kindteam (OKT) werkt vraaggericht. Als de school signalen heeft over een kind of gezin kan het OKT daar niets mee, zolang de ouders geen hulpvraag hebben”.

School

Ouderbetrokkenheid

Alle partijen zeggen dat de betrokkenheid van ouders bij hulptrajecten is toegenomen. Het wijkteam werkt vanuit de hulpvragen van ouders en probeert de ouders meer in een regierol te brengen. De JGZ en SMW werken juist preventief en kunnen samen met de school en ouders verkennen of er wellicht meer nodig is. Ook bij de scholen is winst geboekt. Ouders worden vroeger en steeds meer als partners betrokken in een ondersteunings- of hulptraject. En steeds vaker nemen ouders ook deel aan het multidisciplinair overleg op de school.

Voorbeelden uit de praktijk

Vanuit de jeugdgezondheidszorg

“Bij ons maakt de JGZ in alle gemeenten deel uit van het wijkteam. De structuur van de verbinding tussen scholen, JGZ en wijkteams is nog in ontwikkeling. De JGZ heeft maandelijks contact met de scholen. In het PO is de jeugdverpleegkundige de spil en zit in het zorgteam. In het VO is dit met name de jeugdarts. Een goede ontwikkeling is dat zorgteams kleiner worden en ouders vaker aansluiten. Wanneer er sprake is van eenvoudige problematiek verwijst de JGZ rechtstreeks door naar de GGZ. Indien het gaat om meervoudige complexe systeemproblematiek dan gaat dit via het wijkteam. Wat goed werkt

“Ik werk als SMW-er voor acht wijkteams tegelijk. De verschillen daartussen zijn groot. Dat maakt het werken wel eens lastig”.

SMW

is dat je als JGZ zichtbaar bent op school en de school weet waarvoor ze je kunnen benaderen. Om de samenwerking verder te versterken is continuïteit van personen van belang zodat je kan werken aan de relatie en positionering. Mede door passend onderwijs blijkt dat scholen de JGZ steeds meer nodig hebben. Wel moeten we onze primaire taak prioriteit blijven geven.

Vanuit een VO school

“Samenwerking met partners als de JGZ en de jeugdprofessional van het wijkteam verloopt zowel bilateraal als via multidisciplinaire overleggen. De samenwerking met de JGZ is verbeterd. Het oude ZAT bestaat niet meer, maar we hebben een flexibel ZAT: een breed zorgoverleg met ouders en leerling aan tafel. Bijna alle breed gecoördineerde overleggen zijn door de school geïnitieerd (vanuit de ‘één gezin één plan’ aanpak). In de gevallen dat het wijkteam dit initieert is de school vaak geen partner.

De jeugdprofessional is in plaats van de SMW-er gekomen en heeft een belangrijke brugfunctie, ook naar andere wijkteams. Maar de afstand tot de school is te groot geworden. Ook de kennis

> SUCCESFACTOREN VOOR DE VERBINDING VAN ONDERWIJS EN JGZ / SMW

- Een vaste contactpersoon bij het wijkteam (dat kan JGZ of SMW zijn of iemand anders van het wijkteam).
- Duidelijkheid over wat scholen van JGZ, SMW (en wijkteam) mogen verwachten.
- Elkaars rollen en taken, maar ook elkaar en elkaars expertise kennen is essentieel voor goede samenwerking.
- Regelmatig in de school aanwezig zijn en daar lichte ondersteuning kunnen bieden aan ouders en consultatie voor leerkrachten versterkt de verbinding en het preventief werken.
- SMW en JGZ in de school kunnen de school helpen om ouders te motiveren om hulp te vragen.
- Ouders direct en voortdurend betrekken bij alle stappen in een ondersteuningstraject rond hun kind bevordert de samenwerking, het vroegtijdig en op maat hulp bieden en de effectiviteit van de hulp.
- Korte communicatielijnen in het zorgnetwerk: scholen kunnen SMW-er en JGZ professional goed bereiken en andersom.
- Inzet van partners bij multidisciplinair overleg ‘op afroep’, passend bij de casus is efficiënter, als tenminste beschikbaarheid en flexibiliteit voldoende gewaarborgd kunnen worden.
- Goede kennis van de ondersteuningsstructuur en ondersteuningsmogelijkheden van het onderwijs versterkt het complementair samenwerken. Voor het VO kan de SMW-er op school een goede schakel vormen met de vele wijkteams waarmee een VO-school te maken heeft.

“Samenwerking tussen de JGZ en het onderwijs loopt via de wijkteams. Op school start het met triage. De lijnen naar de Jeugd-GGZ en jeugdhulp lopen via de JGZ, voor systeemproblemen via CJG of wijkteam”.

JGZ

en het loopvermogen is nog niet optimaal. De jeugdprofessional vervangt de SMW-er niet: die was toegankelijker, kende de doelgroep beter en speelde ook in op de hulpvraag van de school. De opdracht vanuit passend onderwijs is onder andere pedagogisch vakmanschap versterken. We hadden gehoopt dat de jeugdprofessionals daar een rol in zou hebben. De jeugdprofessional werkt vraaggericht. Indien ouders en kinderen geen hulpvraag hebben, doen zij niks. Wel wordt goed samen nagedacht over het werken met de meldcode en samenwerking daarin.”

Vanuit het schoolmaatschappelijk werk

“In plaats van SMW-er, werk ik nu als jeugdprofessional in het CJG. In het PO houd ik spreekuren en sluit aan bij het zorgteam. Mijn inzet in het VO is op vraag van de school, ouders en het zorgteam. We kunnen nu zelf verwijzingen doen. Er is meer tijd een aandacht om vanuit het CJG gezinnen te ondersteunen, vanuit een integrale aanpak. We zijn nu kritischer en werken meer op maat dan voorheen. We werken nu vanuit de vraag van de ouders en niet vanuit de vraag van de school. Scholen moeten daar erg aan wennen maar weten steeds beter wat ze van ons kunnen verwachten. We zijn zelf ook nog zoekende wat nu precies hoort bij de taak van een jeugdprofessional. Doordat we in het zorgteam zitten, is er sprake van korte lijnen en snelle afstemming. Het is nog lastig te zeggen of onze positie in het onderwijs sterker of zwakker is dan voorheen. Het is nog in ontwikkeling. De afstemming met de gemeente is nog niet optimaal. De gemeente spreekt een andere taal. Het is belangrijk om met alle partijen in gesprek te blijven en te zorgen voor een integrale aanpak.”

> OPDRACHTEN VOOR DE TOEKOMST

- Hoe kan meer aanwezigheid van jeugdhulp in de school gerealiseerd worden, om meer preventief te kunnen werken, door vroegtijdig en snel lichte hulp te kunnen bieden aan ouders/leerlingen en leerkrachten te ondersteunen?
- Wijkteams werken vraaggericht. Hoe zorgen we ervoor dat ook leerlingen en ouders zonder directe hulpvraag geholpen worden hun ondersteuningsbehoefte te formuleren of hen te motiveren voor ondersteuning? En wat is de oplossing voor situaties waarin scholen zorgen hebben over een kind, maar de ouders geen hulpvraag hebben? Nu kunnen wijkteams veelal niets doen, terwijl dit vaak schrijnende gevallen zijn.
- Hoe kan de versnippering van de inzet van JGZ en SMW (over soms wel 8 tot 18 scholen en/of wijkteams) tegengegaan worden?
- Nog steeds zijn er scholen die niet kunnen beschikken over schoolmaatschappelijk werk (of een jeugdprofessional in de school); hoe kan dit opgelost worden?
- Hoe organiseren we dat lijnen van scholen met JGZ, SMW en wijkteam bij elkaar komen, om tot één plan te kunnen komen, wanneer JGZ en/of SMW geen onderdeel uitmaken van het wijkteam?
- Hoe kan het terugkoppelen en delen van informatie tussen verschillende partijen (ook de specialistische jeugdhulp) en met scholen een vanzelfsprekendheid worden?
- Gemeenten en samenwerkingsverbanden lijken (nog) sterk te sturen op financiële aspecten; hoe kan de kwaliteit en outcome van hulp meer centraal komen te staan in de sturing?

“Bij samenwerking tussen onderwijs en wijkteam moet de regie meer bij de ouders belegd worden, zij zijn de spil”.

Gemeente

Over deze verkenning

Door de invoering van passend onderwijs en de nieuwe Jeugdwet is er veel veranderd in de verbinding van scholen voor PO en VO met de JGZ en SMW. Met name wanneer sprake is van complexe problemen rond leerlingen en gezinnen. Bij Nji, NCJ, Sociaal Werk Nederland, BPSW, GGD GHOR Nederland en Actiz kwamen uiteenlopende signalen binnen over de aard en de kwaliteit van de samenwerking. Soms loopt die verbinding via wijkteams, soms via ondersteuningsteams, ZAT's of MDO's op scholen, soms via weer andere routes. Deze organisaties wilden graag een beter beeld krijgen van de verbinding in de praktijk, om daarmee adviezen of ondersteuning te kunnen bieden voor de versterking daarvan.

Er is daarom een verkenning uitgevoerd via digitale vragenlijsten. Deze verkenning is gebaseerd op de reacties van 86 samenwerkingsverbanden PO/VO, 132 scholen voor PO en 32 scholen voor VO, 34 jeugdgezondheidszorgorganisaties, 48 organisaties voor schoolmaatschappelijk werk en 20 gemeenten. Daarnaast is per sector een aantal diepte-interviews gevoerd. Het is nadrukkelijk een verkenning geweest, waarmee vooral een breder beeld is verkregen van de signalen en praktijken in het veld. De aanpak en omvang van de verkenning bieden echter, gezien de enorme variatie in het veld, geen basis voor harde kwantitatieve conclusies over de sectoren heen.

Wel kunnen opvallende trends gepresenteerd worden over hoe de verbinding is georganiseerd, de tevredenheid over de samenwerking en de door respondenten genoemde succesfactoren en aandachtspunten. Quotes uit de interviews en enkele praktijkbeschrijvingen geven diepte aan dit beeld. Voor de quotes geldt dat het uitspraken zijn van (meestal) enkele individuen, en meestal vanuit een kritische blik op wat er nog beter kan. Bij elkaar geven ze wel een goed beeld van de trends en verbeterpunten die in deze verkenning naar voren zijn gekomen.

Deze verkenning werd uitgevoerd door Nederlands Jeugdinstituut (Nji), in samenwerking met Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), Sociaal Werk Nederland, Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk (BPSW) en GGD GHOR Nederland (vereniging voor publieke gezondheid en veiligheid)